

2020. március 9–15.

Mértékadó

Kultúra • Tv- és rádióműsor

Zárójelentés

**Látogatás
az egri érseki palotában**

Csokonai-kiállítás Csurgón

Fantasysorozatok a tévében

Fotó: InterCom

Dr. Stephanus Iván
Főorvos

Ezer év a barokk gyűrűjében

Látogatás az egri érseki palotában

Nálunk nem csak idegen erők, e kikerülhetetlen közép-európai átjáróházat rendre megtépázó történelmi viharok pusztítottak; a II. világháború utáni ideológiai, vallási, művészeti tisztogatásnak is sok minden áldozatul esett. Míg Európa – bizonyos szempontból – szerencsésebb felén a fejlődés töretlen maradt, a hagyatékot hiánytalanul vették át és gazdagították a következő nemzedékek, addig a mi várainkat, templomainkat, történelmi városainkat folyamatosan újra kellett építeni. A szétszóródott, zsákmányként elzabrált vagy a rövid távú haszonszerzés céljából helyben széthordott örökség maradványait ismétellen össze kellett gyűjteni, s amennyire lehetett, reprodukálni, pótolni. Így van ez Egerben is. Az egykor pompás, messze látszó, de a török hódítás nyomán szétdúlt, romokban maradt erődítményi központból kiszorulva a várdomb lejtőjén túl, az „alsóvárosban” kezdett új életet az „egri egyház”. A sokat és sokakat látott barokk palotát 1949-ben államosították, a főegyházmegye 1992-ben kapta vissza, az egykori Egerin pedig 2002-ben költözött ki ideiglenes székhelyéről. Az immár 1016 éves múltira visszatekintő egyházmegye emblematisz épületét Hernádfői Csabával, a 2016 vízkeresztjén megnyílt Egri Érseki Palota Turisztikai Látogatóközpont igazgatójával jártuk be.

A Széchenyi utcán sétálgatók sokáig érdeklődve nézték, hogy mi lehet ott bent, a kerítésen, a lombokon túl. A Katolikus Egyháztól a II. világháború után elvett épületegyüttes az egri borkombinát központjaként szolgált. A szocialista érában az egyházi múzeumi gyűjtemény az U alakú tömb oldalsó épületének földszintjére szorult. A visszaszerzett, pályázati támogatásokból teljeskörűen felújított és közel eredeti formájában visszaállított érseki palota 2016-ban nyílt meg. A főépület 2400 négyzetméterén feltárul az egyháztörténeti múlt utóbbi háromszáz éve. A két palotaszárny egyikében az érsekség működik, a másikban jelenleg is felújítás zajlik. A közép-ső részt elfoglaló látogatóközpont – alkalmi, időszakos kiállítóhelyként is használható – földszintjén kávézó-cukrászda és ajándékbolt várja a betérőket. Az első emelet kisebb-nagyobb helyiségeiben egyházművészeti kiállítás kapott helyet, a második emelet egybenyíló, néhol freskókkal, szekciókkal díszített, reprezentatív terem-sora pedig történeti enteriőröket mutat. A palota egyénileg, csoportosan, idegenvezetővel és ötnyelvű audio guide-dal is bejárható, de érintőképernyők is segítik az önálló tájékozódást.

No, de vissza a kezdetekhez, pontosabban az újrakezdés korára! Miután a törökök elvonultak Eger alól, az éledező várost újjá kellett építeni. Itt aztán tombolhatott a barokk. A visszatérő Telekessy István már nem tudta használatba venni a korábbi, romokban hagyott vári székesegyházat és püspöki palotát, így másik helyet keresett. A mai főszékesegyház helyén, az egykori kis Szent Mihály-plébánia területén állt, gótikus eredetű uradalmi épületből sarjadt ki az új püspöki, majd (ismét) érseki központ. Meghatározó jelentőségű formálójá, gyara-

pítója volt Erdődy Gábor Antal és Eszterházy Károly. A bővítés, szépítés több mint száz éven át tartó időszakát Pyrker János László regnálása koronázta meg. A palota-együttes véglegesített és mára visszaállított képe így a teljességet, a XIX. század eleji beérkezett állapotot tükrözi.

A palota állandó kiállításrészének első állomása egy sekrestye, pontosabban püspöki liturgikus ruhatár. Igazi különlegessége a XVIII. század elejéről egy festett, bőr-

miseruha. A dolgozószobát a székesegyház látványos, méretarányos makettje uralja. Mellette, a másik tárlóban a Pyrker által Egerbe hívott olasz szobrász, Marco Casagrande carrarai márványba faragott Keresztelő Szent Jánosa foglal helyet. A kihúzható fiókokban a bazilika építészeti dokumentá-

cióin túl közelebből megvizsgálható Wolfgang Amadeus Mozart 1787-es – az egri Főegyházmegyei Könyvtárban őrzött – levelének faksimiléje és Mikes Kelemen törökországi levelének reprintje. A kincstári darabokat felsorakoztató szoba közepén, az óriási üvegetős asztalon egy tizenhét ki-lós, arany és ezüst szálakkal kivarrt palást

lett kiterítve. Mária Terézia ajándéka Erdődy Gábornak. A püspök vezette ugyanis a királynő pozsonyi koronázási menetét a Szent Márton-dómba. E reprezentatív ünnepi öltözetet a koronázáson viselt ruhájának anyagából készítette el a hálás uralkodónő.

Pyrker János László itáliai vásárlásokkal alapozta meg 196 darabból álló, XVI-XVII. századi alkotásokat magában foglaló gyűjteményét, amelyet aztán felajánlott az „első” Magyar Nemzeti Múzeum számára. Képtára később a budapesti Szépművészeti Múzeum egyik alapforrása lett. A kincstár-

ból a képtárszoba felé haladva már messziről feltűnik *Mednyánszky László* élénk színekkel megfestett tájképe, a téli naplementét ábrázoló *Hóolvadás*.

A kunhegyesi Szentháromság-plébánia padlásán pár évvel ezelőtt egy meglehetősen rossz állapotú táblaképet találtak. A Nemzeti Galériába elvive derült ki, hogy igazi kincsre bukkantak: a gótika és a kora reneszánsz jegyeit viselő mű a XIV. század közepéről, Firenzéből való. *Giovanni del Biondo* triptichonjának jobb szárnya, amely Szent Sebestyént és Szent Domonkost ábrázolja.

Ennek az egri képválogatásnak a legismertebb darabja mégis a „caravaggioista” *Hendrick Jansz ter Brugghen Pipára gyújtó fiú* című képe. *Samassa József* bíboros érsek portréját pedig nem kisebb mester festette meg, mint *Benczúr Gyula*.

A következő „könyvtár-keresztmetszetben” a bibliotékában őrzött kincsek reprintjei érzékeltetik a gyűjtemény rangját és jelentőségét: Piranesi-nyomatok, a híres hóráskönyv az 1500-as évekből, *Vesalius* anatómiája, oldalt egy XX. század eleji paraván, *Dürer* metszeteivel.

A kert palotán belüli folytatásaként megálmodott, építészeti szempontból gótikus és reneszánsz jegyeket magán viselő madaras terem természetközeli szekkóit több mint harminc festékréteg alól varázsolták elő a restaurátorok. *Bél Mátyás* 1733-ban már megemlítette ezt a különleges szobát, amelynek barokk tobozódású díszítése Erdődy püspök idején készülhetett.

Az innen nyíló kisebb helyiségek egyike a magyarországi szentek és boldogok terme, ahol többek között ereklyetartókkal idézik meg a múltat. A másikban, amely a Vanitas nevet viseli, a hiábavalóság, a hiúság és a bűnbánat témájának művészeti megjelenítéseit gyűjtötték össze. Itt kapott helyet a cseh-osztrák barokk mester, *Johann Lucas Kracker* Nepomuki Szent Jánost ábrázoló festménye. Az elmúlásra figyelmeztet *Johann Lucas Huetter* irgalmas rendi szerzetes piktora meditációs célzattal készí-

tett, *Memento mori* című, véresen naturális képe a keresztre feszített Krisztussal. Ugyancsak a XVIII. század közepéről való egy fából faragott, finom kivitelű alkotás, a *Jézus sírba tétele*.

A lassú emelkedésű, kényelmesen járható, egyszerűségében is nagyvonalú lépcsőház gyakori színtere az ünnepélyes fotózásoknak. A második emelet Erdődyról elnevezett, nagy méretű Kracker-festményekkel komolyított díszterme előadások, konferenciák, könyvbemutatók helyszíne. Az egymásba nyíló, bútorokkal, képekkel, tük-

rökkel berendezett, antik cserépkályhás szobák hamisítatlan kastélybelsőt mutatva hozzák vissza a barokk kor hangulatát. Válogatott enteriőr: empire stílusú szalon, biedermeier dolgozószoba, aztán egy pompás derűs étkező, a széles, hosszú asztalon meissen porcelán étkezőszettel és ezüst gyertyatartókkal. Egy aprócska hálószoba legfőbb látványossága újfent egy nemrég beazonosított Kracker-mű; a kicsit *El Greco* stílusára emlékeztető előtanulmány a töredékessége ellenére is figyelemre méltó.

A palotalátogatás egyik csúcspontja a Szent Kereszt tiszteletére szentelt, kétszintes érseki magánkápolna, amelyet a terem sor felől közelítve jól belátni az üvegablakos kóruskarzat magasából. A korpusz *Johann Georg Leithner* bécsi művész ólom Krisztus-szobra; a mennyezetkép, idősebb *Storno Ferenc* alkotása a gyermek Jézus és Keresztelő János találkozását jeleníti meg.

És végül negyvenhat előd: a püspökök-érsekek arcképcsarnoka még Eszterházy Károly megbízására készült, a XVIII. század végén. A befejezetlen, jelképes módon félbehagyott portré őt ábrázolja. A hosszú sorban az egyetlen bíborba öltöztetett alak Bakócz Tamás, aki annak idején a pápai trón esélyese volt. (Sokat emlegették mostanában *Herczeg Ferenc* Nobel-díjra jelölt kisregényét, *Az élet kapuját*, amely éppen erről a reményteli, ám kudarcba fulladt római processzióról szól.) A katonás rendbe állított, évszázadokon

átívelő, naiv barokk galéria sorsokat, nagy tetteket, emberi mélységeket nem sejtet. Inkább csak afféle képes katalógus. A többi, mindazt, ami a portrék mögött van, az ezeréves főnix város, Eger mondja el.

Pallós
Fotó: Fábrián Attila

Legalább álmodj velem...

Állandó Csokonai-kiállítás nyílt Csurgón

Csurgó, ez a dél-somogyi kisváros végre elmondhatja magáról: méltó módon gondozza-élteti a víg poéta, a 215 évvel ezelőtt elhunyt Csokonai Vitéz Mihály szellemi örökségét. Hiszen a közelmúltban a történelmi parkban átadták a nagyközönségnek a Csokonai-emlékhelet, és megnyílt a költő életművét bemutató, Legalább álmodj velem című állandó kiállítás.

A már tanárai által is poeta doctusnak, azaz tudós költőnek tartott Csokonai két esztendő telt Somogyban, ebből csaknem egy évet Csurgón. Segédtanítónak vették oda a csurgói iskolába a Lilla-szerelm emléke elől menekülő, felejteni és gyógyulni vágyó „professzort”, aki különös közvetlenséggel tanította az ifjakat, így rövid idő alatt népszerű lett a tanítványai körében. Itt tartózkodása idején a megyeszékhely, Kaposvár notabilitásai is megismerhették, ahogy a Sárközy család tagjai is megkedvelték Nagyabajomban és Kisasszonson. Az irodalomtörténet számára különös kincs: számos műve született Somogyban, köztük a *Dorottya, vagyis a dámák diadalma a fárságon* című vígposz, melynek ihletadója a kaposi karnevál volt. De említhetném a *Jövedelmek az első iskoláról a Somogyban* című versét is, melyben ezt írja: „Óh, szomorú sorsa / Egy szép megyének! / Hol a magyar lelkek / Megvetve heverének. / Óh, nem fáj-e a szíve / Minden magyarnak, / Hogy a magyar fiakkal / Gondolni nem akarnak? / De tán jó / Oly idő, / Melyben nekünk / A vidékünk / Új Hélikon lesz.”

Csurgón a református gimnázium viseli a magyar felvilágosodás legjelentősebb költőjének a nevét. Mostantól a Tánácsos téri, egykori majorsági épületben a mai kor igényeinek megfelelő, in-

asszonyosság!” – Egy sikeres, csaknem 1,3 millió eurós horvát-magyar pályázat keretében sikerült kialakítani a történelmi park területén lévő emlékhelyet és megrendezni ezt az országosan is egyedülálló kiállítást – mondta Viola Ernő, a csurgói önkormányzat oktatási-kulturális referense, aki feleségéhez hasonlóan maga is nagy Csokonai-rajongó. – A horvát partner Petar Preradović romantikus költő szülőházát újjáépítette fel és rendezte be Pitomacsán, Csurgó pedig Csokonainak állított méltó emléket. A Demeter Júlia irodalomtörténésznek, az ELTE nyugalmazott tanárának tervei alapján megálmodott kiállítás megvalósítói azok voltak, akik szakmailag a legjobbat adhatták Csurgónak, hiszen már több kiállítóhelyet rendeztek be. Somogyban például a balatonszárszói József Attila Emlékmúzeum készült terveik alapján. A Petőfi Irodalmi Múzeum szakemberei ők, akik a forgatókönyvnek megfelelően valóban bámulatos tárlatot varázsoltak a két terembe.

teraktív tárlat várja a látogatókat. E hely sajátossága, hogy ahol az érdeklődők sétálnak, ott egykor maga Csokonai is megfordult, tudtuk meg Violáné Bakonyi Ibolyától, a Csokonai gimnázium könyvtáros tanárától, a kiállítás tárlatvezetőjétől. Tóth Antal tisztartó mutatós oszlopos házába egyszer minden bizonnyal betért; mégpedig Antal-napot köszöntvén toppant be diákjaival együtt, hogy átadja jókívánságait. Erről vers is született, az *Antal napjára*, melyben ez áll: „Mi is, az új város domború oldalán, / A műzsáknak szentelt kisded kastély falán, / Amely énekeket magunkba zengettünk, / Elhozván Antalnak, egy udvarlást tettünk, / S kérjük, hogy azt tőlünk nyájas szívvel vegye, / Amit zeng a Somogy új Helikon-hegye, / Mely is, ámbár nyelvünk hosszasan beszéljen, / E két szóra megy ki: éljen Antal, éljen! / Éljen boldog időt véle az

Az alkotás mint megvalósult álom

Csokonai volt az első magyar költő, aki az írásából akart megélni. Nem sikerült neki. Életútja ezért különös ellentmondásokkal teli: vágyott az irodalmi nyilvánosságra, az olvasók és a közönség értékelésére, a megérdemelt sikerre, ám a mindennapjaiból hiányzott a biztonság, a megélhetés és a boldogság – vallja Demeter Júlia irodalomtörténész. – A kiállítás című választott sor rejtélyes, többértelmű. Az *álmodj velem* vagy együtt álmodást, közös álmot jelent, azaz a magány megszűntét, vagy – különösen a *legalább* megszorításával – csupán a másik álmában való jelenlétet, azaz a magányba zártságot. Ha a költő végérvényes magányára gondolunk, akkor a címből a *legalább* szót emeljük ki. „Belsőim hasonló a tavaszhoz, mely mikor borongós is, játszik és terem” – vallja magáról Csokonai. Számára tehát egyedül az alkotás maradt, aminek révén fájdalommal könnyed játékban, ötletgazdag gúnyban és öniróniában oldódott fel. A provincializmust és a bezártságot széles körű tájékozottsága és műveltsége kompenzálta, a zavaros világ ellenében a művek feszes struktúráját építette. A költő számára az alkotás maga volt a megvalósult álom, a rideg hétköznapi valóságában.

A kiállítás a költő életének legfontosabb színhelyeire: Debrecenbe, Pestre, Pozsonyba, Komáromba, illetve Csurgóra kalauzolja el a látogatókat, hogy bemutassa életművét és a jelen olvasói, színházlátogatói számára is élővé tegye a több mint kétszáz évvel ezelőtt írott műveit – olvashatjuk az önkormányzat által összeállított tájékoztató anyagban. S valóban így van ez, felettebb impozáns kiállítás jött létre; folyamatosan nyomon követhetők, számos vers-, színmű- és levélrészletből megismerhetők a Csokonai Vitéz Mihályra jellemző műfajok, hangok, stílusváltozatok.

A szegényes csurgói iskolaszínpadnak, ahol 1799-ben Csokonai darabjait játszották, megépült a mai mása. Ezen a pódiumon a látogatók stilizált jelmezekben előadhatják a *Karnyóné* című vígjáték részleteit, vagy játszhatnak a *Cultura* című darabhoz készített bábokkal. Ugyanitt egy laptéven részletek láthatók a *Dorottya* című komikus eposz filmváltozatából. A tévéjáték 1973-ban készült, Horváth Jenő rendezésében, és a címszerepet Gobbi Hilda játszotta, briliánsan. A bemutatott jelenetek láttán, ennyi év után is jó tanúja lenni annak, milyen kiemelkedő teljesítményt nyújtottak a kor színészei. S ha szerelmi bánatunk elől akarunk menekülni, érdemes újra leemelni könyvespolcunkról a Csokonai-összest, és odalapozni a *Dorottya*hoz, amely – Horgas Béla szerint is – egy szerelemre éhes vénlánynak és a farsang hercegének mesés, fantasztikus, álomszerű, ugyanakkor nagyon is valóságos és kíméletlenül csúfondáros története.

S mivel korunk megszokott kiállítási trendje az interaktivitás, az ideérkező családok, iskolai vagy éppen nyugdíjascsoportok különböző évszámok érintésével ismerkedhetnek meg a Csokonai-életművel, de választhatnak az angol vagy a horvát nyelvű Csokonai-fordítások közül is. Apró lyukakon át beleshetünk az üvegvitrinekbe, de arra is van mód, hogy a harmadik évezred ifjú generációja nyomába szegődjön a mára érthetetlen szavak jelentésének, mégpedig egy-egy táblácska fölemelésével.

Megelevenedik a debreceni diáklét is. Az egyik régi iskolapadon például egy tablet található. Egy ismeretlen tanuló füzetlapjaival és Csokonai tollbamondásaival találkozunk a digitális lapozgatás közben, de a kéziratok modern átiratával is. Múlt és jelen ölelkezik össze Csurgón.

Az érdeklődők neves színészek tolmácsolásában, fülhallgató segítségével ismerkedhetnek Csokonai pajzán verseivel, míg né-

találkozott, akik nagyon szívesen kérték, jönné át rögtön egy kis barátságos uzsonnára, s mindjárt át is vezették. A pap azonban őrizte a hordót, és várta a csapot, amit Csokonai azért nem hozott, mert a nagy tisztelet miatt végképp megfedkezett a tiszteltes úrról. Mint néhány más, vele kapcsolatos és a kiállításon is megidézett legenda, ez az eset sem történt meg.

Csokonai Vitéz Mihálynak a tanórákon is fontos módszere volt a játékoság; tanítványai a játék örömeért a tanáruk által írt művek szereplőinek bőrébe bújtak. Éppen ezért lehetett hosszú éveken, évtizedeken át Csurgó is bázisa az amatőr színjátszó diákmozgalomnak. A játékoság a kiállításon egy újabb, szintén interaktív elem segítségével érhető tetten: ez a versfoltozó. Egy képernyőn hiányos verseket lehet kiegészíteni, megadott szavakból vá-

logatva, míg a digitális pitypang-, azaz versfűjást bevetve egyetlen kézmozdulattal varázsolhatunk verset a falra. Ahogyan az üveglapot fűjük, úgy jelennek meg a mögötte lévő kivetítőn Csokonai Vitéz Mihály szavai.

Viola Ernő elmondta: a *Kemény Gyula* látványtervei alapján megvalósult, európai uniós projekt keretében berendezett Csokonai-emlékhely fő célcsoportját a diákok jelentik. Különböző oktatási-ismeretátadó programokat terveznek nekik. Rendhagyó irodalomórák tarthatók itt Csokonairól és koráról a környező iskolák osztályainak és az ország más tájairól érkező diákcsoportoknak. Ezenkívül pedig múzeumpedagógiai foglalkozások várják a tanulókat a felvilágosodás, a rokokó, Csokonai költészete, illetve a Csokonai-kultusz Csurgón témakörökben. Szintén hasznos együttlét forrásai lehetnek a kiállítás anyagára épülő, különböző iskolai korosztályoknak szóló vetélkedők. És lehetőség nyílik egy-egy író-olvasó találkozóra is, ahol a Csokonai-kutatókat, köztük Demeter Júliát, Szilágyi Mártont, Fűzfá Balázst, Debreczeni Attilát, Mészáros Gábort hallgathatják az érdeklődők.

Lőrincz Sándor
Fotó: Szabó Balázs

hány verskülönlegesség, érdekesség digitálisan, képernyőn keresztül érhető el. Mivel Csokonai alakjához számos legenda fűződik, a tárlaton néhány hamis történettel is szembesülhetünk. *Vas Gereben* a *Régi képek* (Jellemvonások nevezetesebb férfiaink életéből) című művében megírta – amit egyébként *Petőfi* is megénekelt –, hogy Csokonai egy kálvinista pappal egyszer lement a pincébe, hordót csapra ütni. Ám midőn már a dugó ki volt verve, akkor vették észre, hogy a csap meg fönt maradt. Csokonai fölszaladt érte, ám feledékenységből a dugót is fölvitte. A pap a saját hüvelykujját dugta a lyukba, hogy a bornak folyását megakadályozza. A költő, fölérkezvén, a szomszéd háztól egy pár fiatalemberrel

Tündérek, koboldok, varázslók

Fantasysorozatok a tévében

A filmek kora lejárt, eljött a sorozatok ideje – alakíthatnánk át *A Gyűrűk Urából* ismert ork szállóigét. Bár van benne némi túlzás, kétségtelen, hogy az elmúlt években olyan minőségű sorozatokat láthattunk, melyek – kivitelezésükben biztosan – a legmagasabb színvonalú mozifilmekkel is fölveszik a versenyt. Nem kell szakértőnek lenni ahhoz, hogy megállapítsuk, ezek az alkotások biztos, hogy dollármilliókba kerültek. A nézők persze nem bánják. Főleg azok nem, akik szeretik a fantasy műfaját. Nincs ugyanis lehangolóbb annál, mint ha – pusztán a pénz hiánya miatt – egy különleges lényről lerí, hogy csak egy maszk, nem beszélve a tíz katonára összezsugorított álló csatajelenetről. A tavaly elindult fantasysorozatok igyekeztek minden igényt kielégíteni. Az *Úr sötét anyagai* (HBO) mesevilágot idéz, a *Vajákban* (Netflix) egy számítógépes játék szereplőire ismerhetnek a nézők, míg a *Carnival Row* (Amazon) a film noir műfaját gondolta újra.

Philip Pullman brit író *Az Úr sötét anyagai* című trilógiáját nálunk is jól ismerik. Az első kötetet egyszer már megfilmesítették, ám *Az arany iránytű* finoman szólva sem lett sikeres. Ellentétben a sorozattal, mely megfelelő részletességgel és tempóban meséli el Lyra Belacqua (*Dafne Keen*) történetét. Az árva kislány az oxfordi Jordan Kolégiumban él, innen viszi magával a titokzatos Mrs. Coulter (*Ruth Wilson*), bár a gyerekek inkább követné nagybátyját, Lord Asriel (*James McAvoy*) északi felfedezőútján. Lyra nem sokkal később kénytelen megszökni jótévedőjétől. Az országban ugyanis egyre-másra tűnnek el a gyerekek, a lány pedig azt gyanítja, hogy Mrs. Coulternek köze lehet mindehhez. Lyra csatlakozik a vándor gyiptusok vállalkozásához, melynek során északra indulnak, kiszabadítani a gyerekeket.

Az Úr sötét anyagai két jellemzőjében is eltér a fantasy megszokott világától. Egyrészt – a páncélosmedvék kivételével – minden szereplőhöz tartozik egy daimón, mely állat képében követi a gazdáját. A serdületlen gyerekek daimónja változtatja az alakját, felnőttkorban pedig olyan formában állapodik meg, amely a leginkább tükrözi az illető személyiségét. A másik elem a kereszténységből ismert gondolatok sajátos használata. *Az Úr sötét anyagai* világában a szellemi és fizikai hatalmat a *Magisztérium* gyakorolja, mely szervezetnek gyakran az egyház a szinonimája – nem véletlenül. A *Magisztérium* szerint eretnokség azt állítani, hogy más világok is léteznek, holott tudják, hogy vannak más vi-

Az Úr sötét anyagai

lágok is. A történet központi eleme a Teremtés könyvében említett Por („mert por vagy, és visszatérsz a porba”) utáni nyomozás. Ez a titokzatos anyag a pubertás befejeződésével lepi el az embert, a teológusok ennek tulajdonítják a bűnt. Lord Asriel „filozófiai műszerek” használatával és a „kísérleti teológia” segítségével a Por forrását szüntetné meg – ha sikerrel jár, akkor a Magisztérium is hatalmát veszítené –, míg Mrs. Coulter a daimón és gazdája elválasztását tartja a megfelelő módszernek, így ugyanis „nem lennénk többé az eredendő bűn tárgyává”.

A Vaják első évadának főszereplői

Pullman ateizmusa közismert, így érthető, hogy célja éppen az ellenkezője volt annak, amit C. S. Lewis a *Narnia krónikáival* szeretett volna elérni. Lewis könyve a kereszténység alapüzenetét csomagolta be a fantasy világába, Pullman pedig a keresztényellenességet. Mégsem mondhatjuk, hogy *Az Úr sötét anyagaiban* nem találunk pozitív gondolatokat. A tiszta szívű Lyra csak akkor teljesítheti be küldetését, ha „természetévé válik”, hogy a jót ösztönösen teszi. A kalandok során egyre nyilvánvalóbb lesz, hogy a kislány sohasem önmagáért cselekszik, többször is bátran vállalja társa-

iéért a kockázatot. Az is a kiválasztottságára utal, hogy az igen ritka aletiométert – ez egy igazmondó jósíránnyű, mely képes a valóság különböző szintjeit megjeleníteni – egyedül ő tudja könyvek nélkül értelmezni.

A daimón olyan, mintha a benső világunk – esetleg lelkünk – öltött volna testet. Mint említettem, a felnöttek daimónja egyetlen formában állapodik meg, és akár tetszik valakinek, akár nem, meg kell békélnie azzal, amivé lett. A film egyházkritikájáról pedig elmondhatjuk, hogy *Az Úr sötét anyagai* által felvázolt intézménynek egyetlen keresztény sem szeretne a tagja lenni.

Különösen nagy érdeklődés előzte meg nálunk a *Vaják* (*The witcher*) sorozat bemutatóját, hiszen több jelenetét is Magyarországon forgatták. Az *Andrzej Sapkowski* lengyel író elbeszéléseiből, regényeiből készült széria azokat is érdekelhette, akik ismerték a *The witcher* számítógépes szerepjátékot. A történet középpontjában egy vaják, Ríviai Geralt (*Henry Cavill*) áll. A vaják egy mestersegesen létrehozott mutáns, aki pénzért, hivatásszerűen mentesíti a tisztelt megrendelőt a legkülönbébb veszedelmes szörnyektől, legyen az striga, dzsinn, aranysárkány, sziklasárkány, mara, alp, bruksza vagy éppen ruszalka, lidérc, rikató, vargány, vámpír, lesi, kikimora vagy akár vippra. Bár Stregobor varázsló (*Lars Mikkelsen*) szerint egy vaják valójában „kihalóban lévő lények kiirtásával foglalkozik”...

Az első évad – merthogy készül már a következő – cselekménye az elején nehezebben követhető a megszokottnál, hiszen a történet három száláról csak később derül ki, hogy más-más időben játszódik. Közben Geralt rémségtől rémségig vándorol, megismerjük a történet másik két meghatározó figuráját: Vengerbergi Yennefert (*Anya Chalotra*), akiből profi varázsló lesz, és Cirilla hercegnőt (*Freyja Allan*), akinek a kegyetlen nilfgaardiak támadása miatt kell menekülnie az otthonából.

Van, aki Andrzej Sapkowskit a „kelet-európai Tolkiennek” tartja. Az általa megidézett világ sok szempontból hasonlít az angol író által kitalálthoz, de borongósabb, ebből a szempontból valahol a *Trónok harca* és *A Gyűrűk Ura* között helyezkedik el. Bár Tolkien részletesebben kidolgozta univerzumát, Sapkowski egy területen felülmúlta a Mestert. Morális értelemben *A Gyűrűk Ura* és *A hobbit* is leegyszerűsít, a legtöbb esetben valaki vagy a jó, vagy a rossz oldalán áll. A *Vaják* szereplői nem ilyen egysíkúak – főgonosz sincs –, ha valaki egy helyzetben helyesen cselekszik, lehet, hogy a következő alkalommal maga lesz a megtestesült álnokság. Geralt tipikus magányos hős. Keresetlen, sőt időnként durva viselkedése ellenére azonosulni tudunk vele. Leginkább az a rokonszenves benne, hogy egyenes jellem, elveihez a körülményektől függetlenül ragaszkodik.

„Szép is lenne, ha a hatalmasok szörnyű tetteit meg lehetne magyarázni átokkal megmutációval” – mondja egy helyen Geralt. Nagy igazság, mert bár a *Vaják* kozmoszának lényeges eleme a mágia, a királyok legfőbb tanácsadója pedig egy varázsló, a konfliktusok hátterében mégsem a természetfölötti erők állnak, hanem az emberi irigység, a nagyravágás és az erkölcstelenség.

Ahogy készülnek az újabb és újabb fantasysorozatok, egyre nehezebb lesz kitalálni valami eredetit. A *Carnival Row* alkotóinak ennek ellenére sikerült eddig nem látott megoldásokkal előállni. Ez a sorozat valójában egy krimi, Rycroft Philostrate (*Orlando Bloom*) ugyanis egy utcai sorozat-

gyilkos után nyomoz. Burgue-ben amúgy is feszült a légkör, mert a Paktummal vívott háború miatt sokféle lény menekült a városba. Köztük van egy tündér, Vignette (*Cara Delevingne*) is, aki valaha Philo szerelme volt. A történetnek van egy mellékszála is: az ember Imogen (*Tamzin Merchant*) és a kentaur Agreus (*David Gyasi*) között kibontakozó, különös kapcsolat.

A *Carnival Row* a steampunk és a film noir sajátos keveréke. Atmoszférája sokkal komorabb, mint *Az Úr sötét anyagainak* vagy a *Vajáknak*, talán éppen ezért tűnik reálisabbnak, függetlenül attól, hogy egy fantasyról van szó. A gyilkos üldözésének a városon belül menedékre lelt lények és az őslakosok közötti konfliktus nyújtja a háttérét. A bevándorlók életét a legkülönbébb törvényekkel igyekeznek szabályozni, helyesebben ellehetetleníteni – a tündérek például nem repülhetnek. Bár Burgue kancellárja,

adja a történetek alapját. Nem biztos, hogy mindig mindenki azt kapja, amit megértelt, de a néző számára szinte mindig egyértelmű, ki hol áll. Lyrá, Geralt és Philo is olyan hősök, akik morális értelemben is kozmoszuk vonatkozási pontjaivá válnak.

Az ideológiai vagy politikai narratíva viszont idegen ettől a műfajtól, azaz mindaddig idegen volt. De, mint azt például a *Carnival Row* esetében láthatjuk, az aktuális társadalmi kérdések beszivárogtak a fantasy világába is. A tündérek, faunok, kentaurók és koboldok viszontagságai nem véletlenül emlékeztethetik a nézőt napjaink bevándorlóinak hanyattatásaira. *Az Úr sötét anyagaiban* a rejtett kapukon át megközelíthető sokféle világ egyike a miénk, így viszont a fantasyben megjelenített konfliktusok közvetlenül összekapcsolódnak a valóságban is tapasztalható jelenségekkel.

Carnival Row

lárja, Absalom Breakspear (*Jared Harris*) igyekszik csillapítani a feszültségeket, az ellenzék a „kreatúrák” kiutasítását követeli. Lassan az is nyilvánvalóvá válik, hogy a városon belüli politikai harc valamiképp összefügg a gyilkosságsorozattal.

Ezekben a filmekben megelevenedik a képzelet, méghozzá kifogástalanul: a tündérek repkednek, a szörnyek tényleg szörnyűek, ráadásul minden olyan lenyűgöző környezetben történik, ami még a legfantáziadúsabb néző fantáziáját is felülmúlja. Ez, vagyis a varázstalanított világunkba visszacsempészett varázslat lehet az egyik ok, ami miatt olyan népszerűek a fantasysorozatok. Mi, felnőttek is szeretjük ugyanis a meséket, – a „könnyű, de igényes szórakoztatást” –, még akkor is, ha szégyelljük magunknak bevallani. Ha kicsit mélyebbre ásunk, persze mást is fölfedezhetünk ezekben a modern sagákban. Érdekes, hogy morális üzenetük a legszembetűnőbb. A jó és a rossz küzdelme hol közvetlenül, hogy árnyaltabban, de minden esetben megjelenik, sőt, ez

A fantaszyk legfőbb forrásai a mitológikus történetek és a legendák, *Az Úr sötét anyagai* pedig a keresztény vallás bizonyos elemeit is beemeli a cselekményébe. Lyrát valami természetfölötti vezeti, még akkor is, ha egyelőre nem világos, mi ez. „Mindannyian a sors szolgái vagyunk” – mondja Serafina, a boszorkány. De a *Vaják* univerzumát is valamiféle végzet irányítja, egy olyan erő, amit még a legerősebb varázsló sem tud befolyásolni. Sapkowski leginkább a szláv mitológiából merít, ezzel pedig nem csak sokszínűbbé teszi a fantaszyk megszokott ökoszisztémáját, de mérsékli is a skandináv és az észak-európai lények túlsúlyát. A *Carnival Row* mindezzel ellentétben egy szekularizált fantasy, melyben a „kreatúrák” szinte teljesen elveszítették mitológikus jellegüket. Ezt az univerzumot nem a sors, a végzet vagy valami más természetfeletti vezérli, hanem a hatalomvágy és a szerelem.

Baranyai Béla

De a zene marad

A Zárójelentésről

Kórházösszevonás valahol a fővárosban, az átcsoportosítás miatt a nyugdíjkorúaknak menniük kell. A kiváló kardiológus, a közkedvelt és sokak által tisztelt Stephanus Iván professzor (Klaus Maria Brandauer) nem esik kétségbe. Nem kezd kilincselni, inkább kicsit élvezi a hirtelen jött szabadságot: zenét hallgat, teniszeznek, operába jár, mosolykeltő nosztalgiával nézi újra „a régi idők moziját”, a *Sörgyári capricciót*... Sikeres operaénekes feleségével (Udvaros Dorottya) harmóniában élnek elegáns polgári lakásukban. Lányukkal skype-on tartják a kapcsolatot. Ő már régóta Hamburgban dolgozik, és most arra készül, hogy párjával még messzebb, Sydney-be költözik. A tevékeny, energikus orvosban megszületik a terv: visszatér falujába, szülőházába, az édesanyjához, hogy elvállalja a hosszú ideje betöltetlen körorvosi állást. Azt, amelyet korábban az apja látott el, és akire emlékezve éppen utcát nevez át a település „Jágója”, realpolitikusan polgármestere (Stohl András). A már oly távolra került vidéki létbe, ebbe a zárt, öntörvényű közegbe nem könnyű beilleszkedni. Hiába a legjobb szándék, a lelkesedés, a szakmai alázat, az orvosi esküt követő őszinte segíteni akarás, e nyugodtnak látszó, természetközeli élettér sötét árnyékokat vető, romboló szellemisége erősebbnek bizonyul. Megszólás, pletyka, politikai alakoskodás, intrikák, múltbéli tettek szándék szerinti formálása mérgezi-gyengíti a csendesen öregedő település mindennapjait. Lassanként a doktor önkéntes missziója is ellehetetlenül, akinek dolgát zsémbes, önző szeretetű édesanyja (Csomós Mari) sem könnyíti meg.

A találkozások, a viszontlátások sorsokba, egyéni drámákba, viselkedésindokokba engednek bepillantást. Asszisztens Marika (Szirtes Ági) hűsége, a Fűszeres Marika (Csákányi Eszter) flegmasága mögötti sebzettség, a pékné (Börcsök Enikő) kálváriája, a

ritka figyelemért hálás postás (Orosz Ákos) gesztusa, a padon ülő öreg (Andorai Péter) szótlán bölcsessége és mindenekelőtt Énekerzsi (Kerekes Éva) szívbe markoló önfeláldozása hosszan a nézővel marad. Míg Stephanus doktor elsősorban a testet, úgy hasonlóan tette kész gyerekkori barátja, Kristóf atya (Eperjes Károly) a lelkeket próbálja ápolni, gyógyítani. Egymással és egymásért is e sziszifuszi küzdelemben. Vajon az élet valakinek, valaminek az eszköze, vagy az élet egyszerűen csak élet? Érdemes küzdeni? Én Istenem, miért hagytál el engem?... – Nagy kérdések, csak sejthető válaszokkal.

A *Zárójelentés* a maga intimebb, egyszerűbb, balladisztikus, regionális (közép-európai) módján kétségtelenül összegző alkotás. Szabó István nemcsak kedvenc színészeit vonultatta fel ismét, hanem – jellegzetes, stílusazonos látószögből – mindazokat az emberi kapcsolatokat, témákat, határhelyzeteket is, amelyek kezdettől foglalkoztatták. Amikor a bemutatott előtt más összefüggésben a *Tannhäuser*-ről kérdeztem a rendezőt, még nem tudtam, ő pedig nem árulta el, hogy Wagner zenedrámája ebben a filmjében is előkerül majd. Mi több, a *Zárójelentés* akár Tannhäuser-parafrázisként is felfogható számos spirituális, szerepi és szituációs párhuzamával. (És mint Wagnernél, itt is minden felvillantott motívumnak, idézetnek, tárgynak, művészi portrénak jelentősége van.)

Stephanus doktor/Klaus Maria Brandauer eredendő derűje, nyitottsága, zeneszeretete és a film finom, „aktuális” humora megóvja e komoly történetet attól, hogy túlzottan komorrá váljék. Brandauer hiánytalanul betölti, hitelesíti a szerepét, ahogy több epizodistának is számos zseniális pillanatot köszönhetünk. (A minimalizmus diadala terén elég csak Andorai Péter pusztája jelenlétére, beszédes némaságára utalni.) Néha érezni, hogy egy adott dialógusban van né-

mi kimódoltság, túlbeszéltség. Olykor a kamera a kelleténél, az *értényesenél* talán picivel hosszabban időzik egy-egy arcon, ami már nem a figura valóját erősíti, inkább a színész ismerős, privát manírját hangsúlyozza. Bizonyára lesznek olyanok is, akik szájbarágósnak, túl direktnek tartják a film – valóban nem rejtett – üzeneteit, de az őszinteségét nem lehet kétségbe vonni.

Szabó István jóformán minden alkotása, még ha irodalmi alapú is, önreflexív jellegű. Ez az írói-rendezői hozzáállás, ha lehet, még inkább és leginkább igaz a tisztázó *Zárójelentésre*. Személyiségrajz, világlátás, válaszéhség szempontjából nyugodtan mondhatjuk akár önéletrajzi ihletésűnek is. Vallomás, igazságkeresés, bűnbánat, öngigazolás? Egy biztos: Tannhäuser is megváltatik.

Pallós Tamás

TERMÉSZETRAJZ

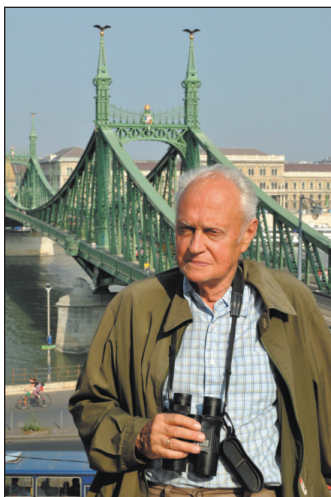
Még rá sem léptem a Hajógyári-szigetre vezető vashídra, már hallottam a tőkés récék vidám „háp-háp”-ját. Nem csoda, ha jól érezték magukat, hiszen a február 5-ei időjárás március 15-ét idézte. Ragyogott a nap, enyhe volt a levegő, és a sok szeles, sőt viharos nap után végre elült a szél. A kacsák, lehetnek vagy tízen, a hídon túl, talán harmincméternyire úszkáltak. A gácsérok hevesen udvaroltak, zöld fejtoilaikon megcsillantak a napsugarak. Jóval feljebb négy szárcsát láttam; az utóbbi időben néhány példány évente áttelel itt, a kiságban.

A gát mentén, a bodzabokrokra már jól látható levélkezdemények ültek, nem messze harkály dobolt, az egyik magasba nyúló nyárfaágon dölmanys varjú ült és szabályos időközönként hangosan károgott. Ugyanennek a fának a tövében bagolyköpetet találtam. Friss volt, a madár, valószínűleg macskabagoly, az éjszaka pottyantotta el. Amíg szétbontogattam, eszembe jutottak a Madártani Intézetben eltöltött évek, amikor ezrével vizsgáltam ezeket a köpeteket, és ponttérképeket készítettem a zsákmányállatok – a cickányok, a kistrágyasálók – elterjedéséről. Ebben a köpetben két erdei egér maradványait találtam; miután a bagoly egészben nyeli le a fogott állatokat, azok koponyái és alsó állkapcsai épségben megmaradnak. Éreztem a nedves egérszőr jellegzetes illatát, és egy kicsit visszazsárltam a múltba.

Feljebb, már közel a csúcshoz, a bokrok között egy sárgafejű királyka, Európa legkisebb madara bujkált. Folyamatosan mozgott az ágakon, velem egyáltalán nem törődött, alig pár méternyire keresgélte. A királykák a nagy lucosok madarai, a túlevelűeken fészkelnek, de a tavaszi és őszi vonulás idején bárhol, akár kiskertekben is felbukkannak. Amíg az apró, mindössze 5 gramm tömegű madárkát néztem, légy szállt a kabátomra. Odasütött a nap, kényelmesen elhelyezkedett, aztán tisztálkodni kezdett. Tudtam, hogy ha mozdulok, elrepül, ezért megvártam, míg befejezi, csak aztán mentem tovább.

Schmidt Egon

Éneklő fekete rigó

A szigetcsúcsnál is volt egy kis csapat tőkés, ők a kiságban, távolabb pedig, már a Nagy-Dunában, barát-réceket láttam. Hetet

számoltam, de nem volt könnyű, mert néhányan állandóan a víz alatt voltak, kagylókat kerestek. Hideg téli napokon láttam már ezen a folyószakaszon füstös és jeges récét és kerцерécét is rendszeresen. Most üres volt a víz, csak egy kárókatona repült alacsonyan, és amíg láttam, nem is ereszkedett a vízre. Két helyről is hallottam a széncinegék hangos „nyitni-kék”-jét, tavaszi hangján kiáltott a zöld küllő, és egy helyen tucatszarka ugrált ide-oda hangos csörgéssel az egyik magas nyárfa koronájában. Ezt a tél végi hangoskodó gyülekezésüket sokszor megfigyeltem már; egy alkalommal a lakással szemben álló ház antennáján csörgöttek ezek a hosszú farkú, elegáns madarak.

A juharfákon, megint csak hideg teleken, rendszeresen láttam süvöltőket; most hiába távcsöveztem az ágakat, egyet sem találtam. Az öreg fákon hangosan füttyögtek, trilláztak a csuszkák, a sziget másik oldala felől egy örvös galamb bűgását hallottam. Hazafelé menet már közel jártam a hídhöz, amikor az ott álló épület közelében megszólalt egy fekete rigó. Alacsony ágon ült, tollait kissé felfújta, és félhangosan, csak úgy magának énekelt. Ezernyi fekete rigót hallottam már énekelni, de az első tavaszi vagy tél végi hangok mindig elbűvölnek. Akkor is, ha a madár még nem hangosan – vagy ahogyan mi, madarászok mondjuk, kitörve – énekel. Néztem és hallgattam az egybefolyó gyönyörű flótákat, míg nem a rigó elhallgatott, leugrott a földre, és keresgélne kezdett. Gyermekkorom óta szeretem a madárdalt, ezért a kirándulás fénypontja számomra ennek a kormos tollú rigónak a tavaszt váró éneke volt.

1% KÖSZÖNJÜK,
HA SEGÍT BENNÜNKET!

ADÓSZÁMUNK: 18183674-1-42
ORSZÁGOS KATOLIKUS RÁDIÓ ALAPÍTVÁNY

MAGYAR KATOLIKUS RÁDIÓ
katolikusradio.hu

európaRádió

A református értékadó

94,4 Mhz 102,1 Mhz 90,4 Mhz 100,5 Mhz 100,0 Mhz
Debrecen Mezőkövesd Miskolc Nyíregyháza Sátoraljaújhely

europaradio.hu

EGER 91.8 MHz | MISKOLC 95.1 MHz | TOKAJ 101.8 MHz
SÁTORALJAÚJHELY 90.6 MHz | GYÖNGYÖS 102.2 MHz
ENCS 95.4 MHz | HATVAN 94.0 MHz | TÖRÖKSZENTMIKLÓS 96.4 MHz

SZENT István RÁDIÓ

szentistvanradio.hu